

מראי מקומות - פסחים לה:

מא. מאן שאינו מעכב. ותירץ, שמכאן אין לפשוט, לפי שאפשר לפרש המשנה בשנפדה לגמרי, ונקטוהו אגב אחרים.

מב. אבל לא בטבל וכו' פשיטא
הקשה רבינו דוד, מדוע אינו יוצא בטבל, נאמר שעשה של מצה דוחה לא תעשה של טבל. ותירץ, שבמקום שעיקר המצוה יכולה להתקיים בלא עבירה, אין אומרים בזה עשה דוחה לא תעשה, שאין רצון התורה שיעשה המצוה על ידי עבירה, כמו שאין לו לגזול מצה כדי לקיים מצות מצה. כך אין לו לאכול מצה טבל אף אם אין לו מצה אחרת, ורק במצוה שאי אפשר לעשותה בלא עבירה, כגון מילה בצרעת אומרים עשה דוחה לא תעשה ואז אין עבירה כלל. אבל מצוה שעיקרה מתקיימת בלא עבירה אין היתר לעשותה בעבירה, וזהו מצוה הבאה בעבירה, שאין רצון התורה שיקיים המצוה באופן זה, ויתכן שמן התורה בדיעבד יוצא ידי חובתו, אבל מדרבנן ודאי אינו יוצא.

ובשאלת אריה (סי' צו) הביא מה שאמרו אין עשה דוחה לא תעשה שיש בה כרת, שכרת לאו דוקא, אלא אף מיתה בידי שמים, וכאן בטבל הוא איסור שיש בו מיתה בידי שמים, ולכן אינו דוחה. עוד יש לציין מה שהביאו התוס' (קידושין לח. ד"ה אקרו) מהירושלמי שהקשו כעין זה לענין חדש, שנאמר עשה דוחה לא תעשה (וחדש אינו איסור מיתה בידי שמים), ותירצו, שאין עשה שלפני הדבור דוחה לא תעשה שלאחר הדבור, או שיש גזירה כזית ראשון אטו כזית שני, ולכאורה תירוצים אלו שייכים גם כאן, וראה עוד באור שמח (חמץ ומצה פ"ו ה"ז) שהאריך בענין זה.

מג. לא צריכא בטבל טבול מדרבנן
פירש רש"י, שהיא מצוה הבאה בעבירה. והעיר המהרש"א, מדוע כאן פירש רק משום מצוה הבאה בעבירה ולא משום שיש איסור אחר. ותירץ, דכיון שהטבל אינו אלא מדרבנן, לא שייך בזה הטעם שיש איסור אחר. ורק לענין דמאי, הזכיר רש"י הטעם של איסור אחר, אף שאינו אלא מדרבנן, כיון שיש בו ספק דאורייתא דטבל.

מח. בטבל טבול מדרבנן
בשפת אמת נסתפק, האם הפירוש שמדרבנן אינו יוצא, וצריך לחזור לאכול מצה המותרת, אבל מן התורה יצא (וממילא אפשר שגם לתחילה כשאין לו אלא טבל מדרבנן, מצות מצה דוחה את האיסור דרבנן), או שכיון שמדרבנן אסור, הרי זה כטבל מדאורייתא, שהרי יש בזה 'לא תסור', ושוב לא יצא כלל. וכתב, שאם מצוה הבאה בעבירה היא רק פסול מדרבנן, ודאי יצא מן התורה. [אלא שיש לדון לפי מה שכתבו התוספות (סוכה ג.) שפעמים אינו יוצא דין תורה כשעשו חכמים תקנה שלא יצא].

מט. ונטלה ממנו תרומת מעשר ולא נטלה ממנו תרומה גדולה
לפי זה, מה ששינוי ובמעשר ראשון שנטלה "תרומתו", היינו תרומה גדולה. וכתב התוס' הרא"ש (ערובין לא.) שלשון זה אינו בדוקא, ונקטוהו אגב הרישא.

נא. לא תאכל עליו חמץ מי שאיסורו משום בל תאכל עליו חמץ וכו'
הקשה המלא הרועים, מדוע צריך לזה פסוק מיוחד, ומדוע לא נאמר שאינו יוצא בה מדין כל מה דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני, עיין שם שהאריך בזה.

נב. רבי שמעון היא דאמר אין איסור חל על איסור
כתב הרש"ש, שמשמע שלחכמים הסוברים שבאיסור מוסיף איסור חל על איסור חל איסור חמץ על טבל, אפילו נתחמץ בתוך הפסח, כיון שבאותה שעה מוטל על שאר העיסות איסור חמץ כולל איסור זה גם את העיסה הזו של טבל.

א. ומי פירות אין מחמיצין

פירשו התוס', שכל זה הוא רק לענין חיוב כרת, אבל איסור לאו יש גם במי פירות. וכך היא דעת רש"י (להלן לו), שהוא חמץ נוקשה ואסור, רק שאינו חייב כרת. אבל התוס' הביאו בשם ר"ת שמי פירות אין מחמיצין כל עיקר, והיתר גמור הוא בפסח, ורק שאין יוצאין בהם ידי חובת מצה. ומה שמצינו איסור במי פירות, הוא רק במקום שמעורב גם מים בתוך מי הפירות, שאז הם מחמיצין, ועובר בלאו אבל אין בהם כרת. ובריטב"א הביא דעת הרמב"ן, שסובר כר"ת לענין מי פירות לבדם, שאין בהם איסור כלל, אבל במי פירות עם מים סובר שהם חמץ גמור אף לענין חיוב כרת.

ב. דמאי והא לא חזי ליה

פירש רש"י בב' דרכים. א. שיש לו איסור אחר, ואמרו להם שאין יוצאים אלא במי שאיסורו משום בל תאכל חמץ בלבד. ב. משום שהיא מצוה הבאה בעבירה. וכתב בגליון מהרש"א, שמזה מוכח שדעת רש"י שיש חסרון של מצוה הבאה בעבירה אף בעבירה דרבנן.

ג. כיון דאי בעי מפקר לנכסיה וכו'

לכאורה תמוה, שהרי כל זמן שלא הפקיר את נכסיו, אסור הוא לו, ומה תירצה הגמרא. ובקהלות יעקב (ברכות סי' כ"ז אות ה) ביאר, שמכך דמאי מותר לעניים, מוכח שאינו אלא חומרא בעלמא מה שאסור לעשירים, ואינה עבירה כל כך לענין שתהא נחשבת מצוה הבאה בעבירה, או שיש עבירה נוספת מלבד חמץ. אלא שהקשה, שאם כן מדוע הוצרכה הגמרא לומר שיכול להפקיה, הלא אפילו אם לא היה יכול להפקיר נכסיו, אין זו עבירה חמורה שהרי לעניים היא מותרת. ותירץ, שהגמרא נקטה לשון זו אגב מקומות אחרים שהוצרכה לומר כן.

ד. מעשר ראשון שהקדימו בשיבילים פטור מתרומה גדולה

יש לעיין, כיצד חל המעשה, הלא עדיין אין כאן חיוב להפריש מעשר. והרשב"א (קידושין מו:) כתב שגם זה כלול בחידוש הפסוק שהמעשר יכול לחול, שאם לא חל המעשה, לא שייך לומר שהקדימו בשיבילים. והתוס' ר"ד (שם) תירץ, שכיון שנאמר 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך', משמע אפילו כשהוא נקרא רק תבואה זרע, דהיינו קודם דאידיגן, שמכל מקום יכול הוא להפריש מעשרות.

ה. מעשר ראשון שהקדימו בשיבילים פטור מתרומה גדולה

אולם אסור לעשות כן לכתחלה, וביאר רש"י (ביצה יג. ד"ה קנסא) בטעם הדבר, משום שנאמר (שמות כב, כח) 'מלאתך ודמעך לא תאחר', וכוונת הפסוק, לא תאחר תרומה להקדים לה מעשר.

ו. ומה ראית

הקשו התוס' (ביצה יג. ד"ה ומה), כיצד סברה הגמרא לומר להיפך, שבשבלין יהא חייב ובהקדימן בכרי יהא פטור, הרי אם הוא חייב בשבילים, כל שכן בכרי. ותירצו, שכוונת הגמרא לומר, מה ראית לחייב בכל אופן שהקדימו בכרי, נאמר דגם החיוב וגם הפטור הוא בהקדימו בכרי, שקודם ראיית הבית פטור ולאחר ראיית הבית חייב.

אולם רש"י (שם ד"ה ומה) פירש שקושיית הגמרא שנאמר להיפך. והריטב"א (שם) ביאר שהמקדים בשבלין נראה כרוצה לאבד את זכות הכהן. וראה שם שיישב דעת רש"י באופן אחר. וראה עוד ברש"ש (עירובין לא.) בישוב פירוש רש"י.

ז. וקא משמע לן דאין חומש מעכב

הרמב"ם (ערכין פ"ו ה"ג) כתב, שכל זה מן התורה, אבל מדברי סופרים אסרו לו ליהנות עד שיתן חומש. והקשה בתוס' הרא"ש (ברכות מו:), שבב"מ (נד) הסתפקה בזה הגמרא, האם חומש מעכב או לא, ומדוע לא פשטו